

ViERAG

декември 2023

Политика на зелена моќ:

НАДВОРЕШНИ АКТЕРИ И ЕНЕРГЕТСКА ТРАНЗИЦИЈА ВО ЗЕМЈИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН

**Автори: Тена Прелец, Николао Цифакис,
Димитар Бечев**

** За истражувачкиот проект*

Советодавната група за политики „Балканот во Европа“ спроведе сеопфатна студија на геополитиката која се однесува на транзицијата кон зелена енергија во земјите од Западен Балкан. Овој документ за политики се базира на констатациите содржани во документот „Енергетиката во земјите од Западен Балкан“ (мај 2023 година) кој произлезе од регионално истражување кое вклучуваше работа на терен спроведена во пролетта 2023 година во шесте земји од Западен Балкан, како и на анализа на три конкретни студии на случај од Србија, Босна и Херцеговина и Косово. Свој придонес кон оваа работа дадоа Марика Цолаи, Доника Емини, Вујо Илиќ, Зоран Нечев и Корина Стратулат. Тена Прелец е доцент на Центарот за напредни студии во Југоисточна Европа (CAS SEE) при Универзитетот во Риека; Николаос Цифакис е професор на катедрата за политички науки и меѓународни односи (PSIR) на Универзитетот на Пелопонез; и Димитар Бечев е предавач на Оксфордската школа за глобални и регионални студии (OSGA) при Универзитетот во Оксфорд.

Апстракт

Последниот извештај од проектот на BiEPAG за геополитика на транзиција кон зелена енергија¹ ја истражува улогата на ЕУ во промовирањето на енергетската транзиција во земјите од Западен Балкан. И покрај посветеноста на ЕУ на климатски активности и големата финансиска помош, напредокот во регионот, кога станува збор за прифаќање на обновливите извори на енергија, и понатаму бележи бавно темпо. Студијата е заснована на сеопфатно истражување и три длабински студии на случај во врска со надворешното влијание врз енергетскиот сектор, и обелоденува постоење на желба кај јавноста за зелена транзиција, како и недостаток на свест во врска со негативното влијание на надворешните актери како што се Русија, Кина и Турција. Анализата ја нагласува клучната улога која ја имаат локалните елити во посредувањето на странското влијание и ги истакнува разликите кои постојат во перцепцијата кај јавноста. Препораките кои се дадени се однесуваат на таргетирана кампања за јавна дипломатија, поддршка на актерите од граѓанското општество кои се залагаат за зелена енергија, диверзификација на изворите на енергија, финансиски стимулации за либерализација на пазарот, зголемена транспарентност кај странските инвестиции и регионална соработка со цел меѓусебно поврзување на мрежата и инвестиции во обновливи извори. Констатациите ја нагласуваат потребата од постоење на нијансирани политички мерки со кои ќе се обезбеди одржлива и правична транзиција кон зелена енергија на земјите од Западен Балкан.

¹ “Geopolitics of the Green Energy Transition in the Western Balkans”, Balkans in Europe Policy Advisory Group (BiEPAG), 2023. <https://biepag.eu/geopolitics-and-energy-transition/>

I. Дали ЕУ може да биде „зелен лидер“ на Балканот?

ЕУ се перципира себеси како глобален лидер во борбата против климатските промени и во промовирањето на одржливоста на животната средина. Овие цели не само што се остваруваат однатре, туку и темелно ги обликуваат односите на Унијата со надворешниот свет. Иако има повеќе области каде што земјите-членки на ЕУ не се согласуваат, тие се обединети во тоа да притискаат за глобално ограничување на емисиите на стакленички гасови. Оваа амбиција е највидлива во непосредното соседство на ЕУ. Повеќе од една деценија, Брисел ги унапредува реформите на енергетскиот пазар кои се насочени кон зголемување на ефикасноста, намалување на цените за потрошувачите и обезбедување сигурност во снабдувањето. Западен Балкан, заедно со земјите кандидати во Источна Европа, како што се Молдавија и Украина, беа главната цел на оваа политика.

Во последниве години, фокусот се префрли од енергетската безбедност кон климатска политика. Лидерите на шесте земји од Западен Балкан – Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Црна Гора, Северна Македонија и Србија – ветија, на собирот во ноември 2020 година организиран под покровителство на Берлинскиот процес и поддржан од ЕУ, „да се обврзат да работат кон остварување на целта да се биде јаглеродно-неутрален континент до 2050 година, заедно со ЕУ, преку вклучување на строга климатска политика и реформирање на енергетските и транспортните сектори“.² Енергетската заедница, која е регионална платформа за соработка поддржана од ЕУ, постави цели дека до 2030 година 31% од бруто финалната потрошувачка на енергија треба да потекнува од обновливи извори, потоа да се ограничи користењето на енергија и да се намалат емисиите на стакленички гасови за повеќе од 60% во споредба со нивоата од 1990-тите години.³ Надворешното финансирање преку Инструментот за претпристапна помош на ЕУ и Инвестициската рамка за Западен Балкан, кој е партнерство меѓу ЕУ и меѓународните финансиски институции, исто така дава приоритет на зелените цели.

2 “Sofia Declaration on the Green Agenda for the Western Balkans”, Sofia, 10 November 2020, <https://www.rcc.int/download/docs/Leaders%20Declaration%20on%20the%20Green%20Agenda%20for%20the%20WB.pdf/196c92cf0534f629d43c460079809b20.pdf>.

3 “Decision of the Ministerial Council of the Energy Community”, Energy Community, No 2022/02/MC-EnC, Vienna, 12 December 2022, https://www.energy-community.org/dam/jcr:421f0dca-1b16-4bb5-af86-067bc35fe073/Decision_02-2022-MC_CEP_2030targets_15122022.pdf.

За жал, остварувањата на земјите од Западен Балкан во однос на зелената транзиција варираат. Мал е успехот кој е постигнат за модернизирање на енергетскиот сектор во регионот или за намалување на емисиите. Земјите од Западен Балкан во голема мера и понатаму се зависни од јаглен. Во моментов, лигнитот учествува со околу 70% во електричната енергија која е произведена во регионот. На Косово, во Србија и Босна и Херцеговина учеството е 95%, 67% и 65%.⁴ Дополнително, малубројни се новите инвестиции во секторот. Просечната старост на постројките за лигнит, кои сочинуваат околу половина од производниот капацитет и уште повеќе во производство, е над 40 години,⁵ додека електроенергетските системи на неколку земји беа блиску до колапс во текот на изминативе неколку зими. Електраните на јаглен ги зголемуваат емисиите на стакленички гасови, но исто така се и една од причините за лошиот квалитет на воздухот и имаат сериозни влијанија врз здравјето на луѓето.⁶

Застојот во сегашната ситуација се искористува од надворешни геополитички актери, како што се Русија, Кина и Турција, кои имаат навлезено во политичкиот, економскиот и енергетскиот сектор во регионот. Владите на земјите од Западен Балкан го прифатија ова со надеж дека ќе се отворат нови работни места, ќе обезбедуваат и редистрибуираат поволности за нивните политички клиенти и ќе ги одржат цените на енергијата ниски за целото население. Во меѓувреме, ЕУ се обидува да фати чекор преку поттикнување на усогласеноста во земјите каде што недостасува политичка волја или не постои државен капацитет за спроведување на амбициозни јавни политики.

Надоврзувајќи се на истражување во однос на перцепцијата кај јавноста, оваа студија открива дека јавноста во земјите од Западен Балкан ја поддржува зелената транзиција, но не го цени целосно придонесот на ЕУ за постигнување на таа цел. Дополнително, таа не го забележуваат негативното влијание на одредени странски инвестиции во енергетскиот сектор во регионот. Со ова, треба да ја избегнеме заблудата со која најголемиот дел од вината за бавното темпо на енергетската транзиција го префрламе на странските инвеститори. Врз основа на работата на терен и серијата интервјуа кои членовите на ViERAG ги спроведоа со засегнатите страни во енергетските сектори на Србија, Босна и Херцеговина и Косово, можеме да констатираме дека главната одговорност за недостатокот на напредок е кај владите на овие држави. Студијата завршува со збир на препораки за политики кои ќе ѝ помогнат на ЕУ да даде придонес кон поефикасна и праведна енергетска транзиција во регионот.

4 Ruiz, P., Medarac, H., Somers, J. and Mandras, G., "Recent Trends in Coal and Peat Regions in the Western Balkans and Ukraine", EUR 30837 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021, p. 4.

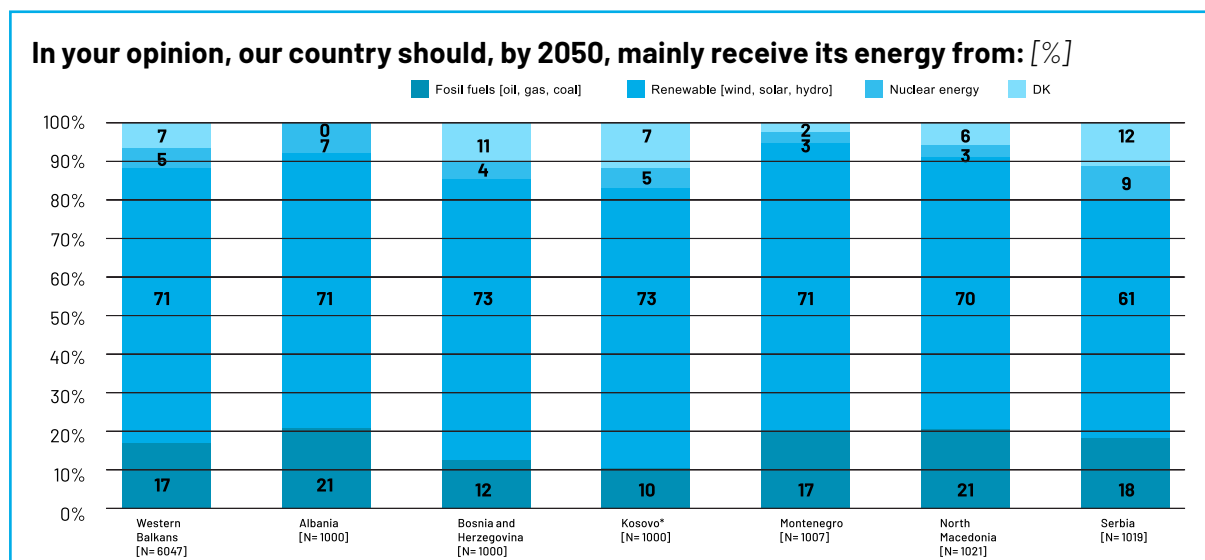
5 Исто, стр. 5.

6 За геопфатен извештај во врска со опасните емисии од електраните на јаглен во земјите од Западен Балкан, видете: "Comply or Close: Five years of deadly legal breaches by Western Balkan coal plants", CEE Bankwatch Network, June 2023, https://www.complyorclose.org/wp-content/uploads/2023/06/2023_06_28_Comply-or-close.pdf.

II. Перцепции на јавноста за зелената транзиција

ViEPAG спроведе регионално истражување на јавното мислење во периодот март-април 2023 година.⁷ Тоа покажа дека постои широка поддршка за зелена транзиција. Огромно 71% од испитаниците во земјите од Западен Балкан веруваат дека нивните земји првенствено треба да добиваат енергија од обновливи извори до 2050 година (види Графикон 1). Подеднакво охрабрувачки на ова, сличен процент од учесниците (67%) поддржуваат зголемени инвестиции во обновливи извори на енергија во својата земја како одговор на енергетската криза - што покажува дека граѓаните би можеле да бидат подготвени да поддржат поголема распределба на јавните средства во насока на зголемување на производствените капацитети кои се потребни за генерирање на зелена енергија.

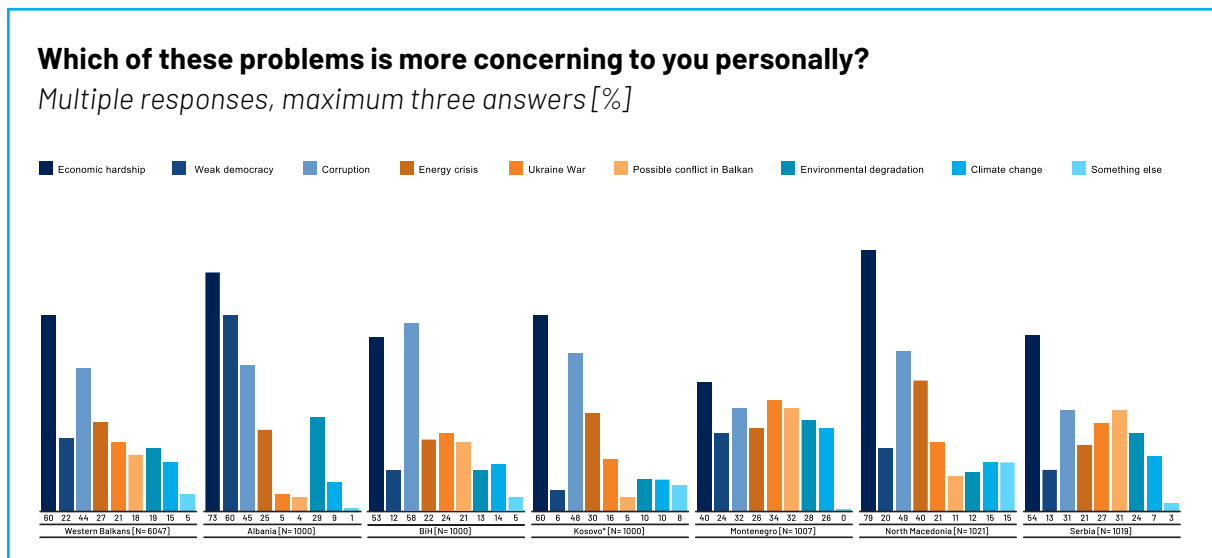
Графикон 1: Од кои извори земјите од Западен Балкан треба да добиваат енергија до 2050 година.

⁷ Анкетата беше спроведена од „Кантар“, со користење на CATI методот на собирање податоци, и користи репрезентативен примерок од >1.000 испитаници во секоја земја од Западен Балкан (вкупен примерок од N=6.047 луѓе).

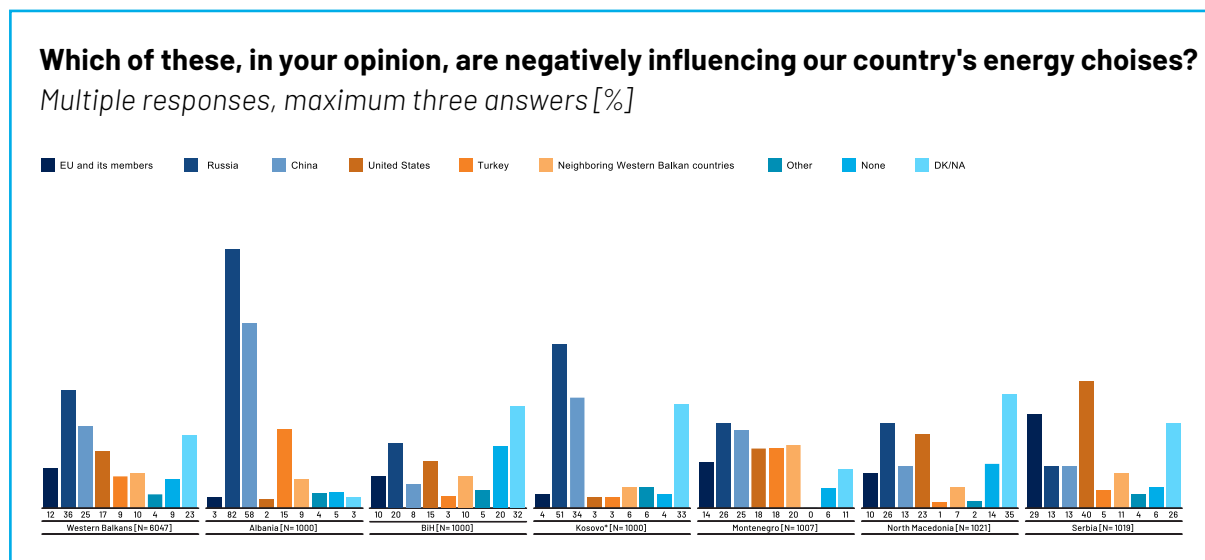
Тука треба да се биде внимателен. Кога испитаниците беа прашани што најмногу ги преокупира, мнозинството споменаа економски тешкотии (60%). Деградацијата на животната средина и климатските промени не беа високо на оваа листа: овие прашања беа посочени само од 19% и 15% од испитаниците (види Графикон 2). Од ова следува дека, доколку засегнатите страни кои имаат интерес за зачувување на статус кво ситуацијата успешно ја обликуваат енергетската транзиција како скапа политика што би можела да влијае на поширокото население, во тој случај јавната поддршка за обновливи извори на енергија би се соочила со сериозно оспорување.

Графикон 2: Главни проблеми

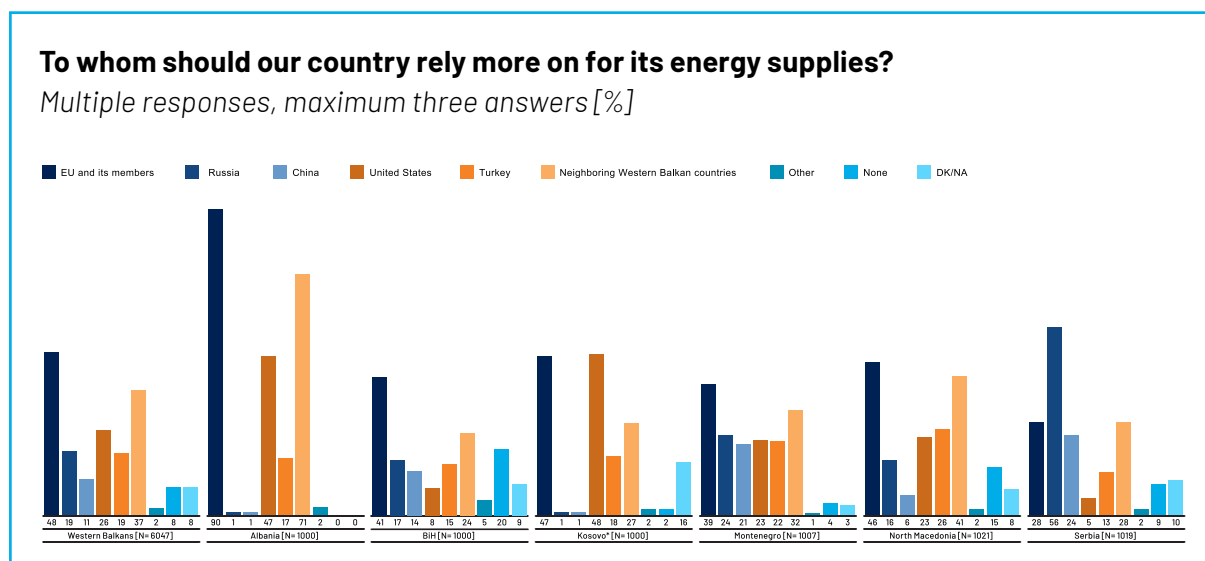

Испитаниците посочија дека главно одговори за еколошките проблеми се енергетските практики на ниво на општеството (71%) и политиките на државите (58%). Сепак, тие дадоа различни одговори на прашањето дали некој надворешен актер имал негативно влијание врз енергетскиот избор на нивната земја (види Графикон 3). На пример, во Босна и Херцеговина, само 8% од испитаниците ја навеле Кина како негативно влијание, и покрај вмешаноста на Пекинг во индустријата за јаглен во оваа земја. Во Србија, пак, неверојатни 56% се залагаат за зголемено потпирање на Русија кога станува збор за енергетика, иако монополот на Гаспром на пазарот на гас ја попречи диверзификацијата на снабдувањето (види Графикон 4). На Косово, каде што инвестицијата во електроенергетскиот систем направена од турски конзорциум покрена контроверзии во јавноста, само 3 отсто од испитаниците ја идентификуваа Турција како негативно влијание. Овие наоди откриваат значителна неповрзаност помеѓу огромната поддршка на јавноста за обновливи извори на енергија и нејзиниот неуспех, како јавност, да го препознае штетното влијание на надворешните актери кои сакаат одржување на статус кво ситуацијата.

Графикон 3: Негативно влијание врз енергетскиот избор на една земја

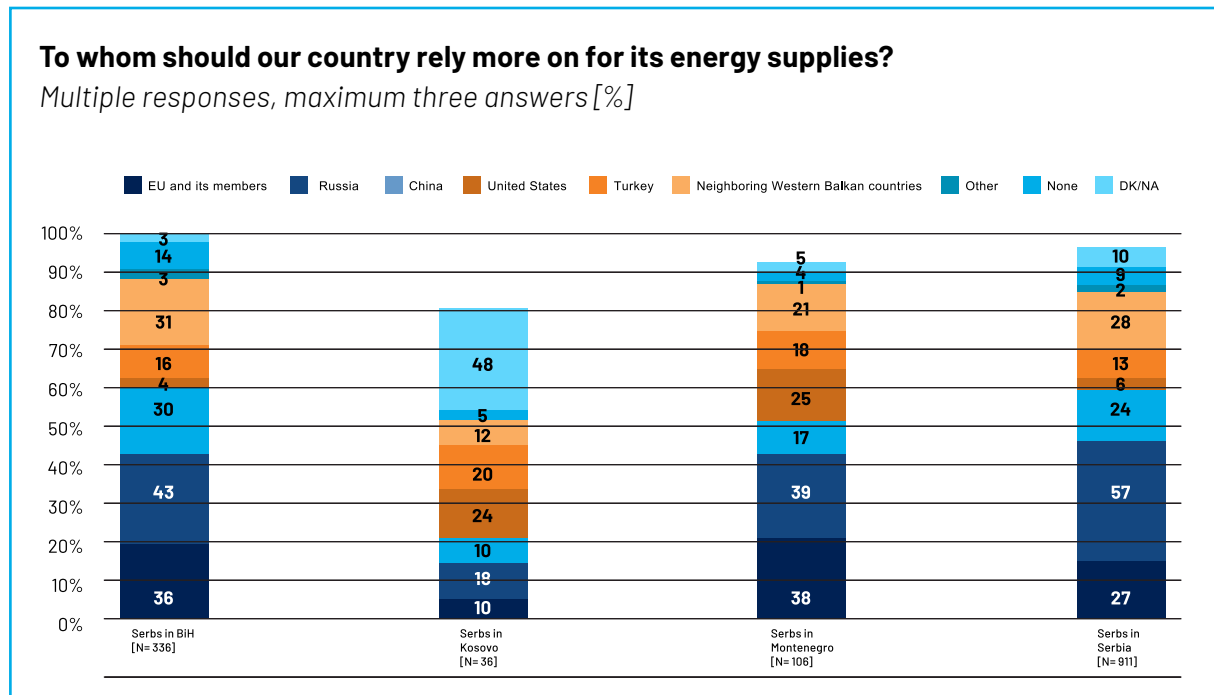

Графикон 4: Потпирање на снабдување со енергија (земји од Западен Балкан)

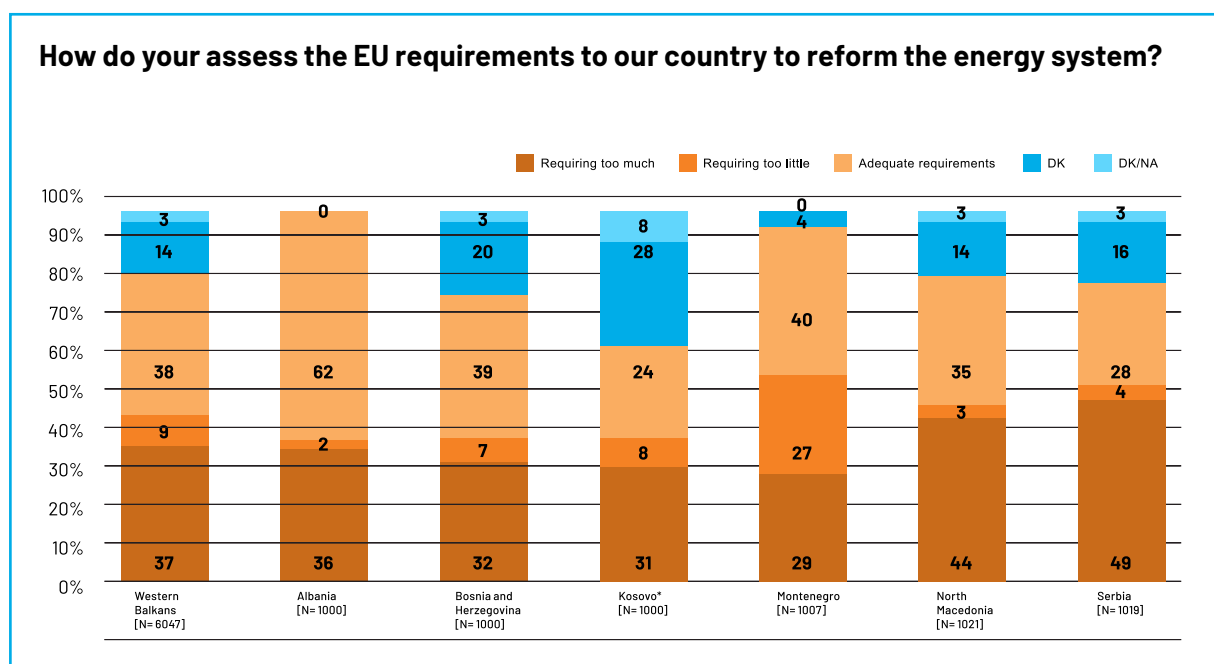
Во исто време, тврдењето на ЕУ дека има позитивна улога во енергетскиот сектор не е сосема прифатено. Пример за тоа е Србија. Иако ЕУ е најголем донатор на финансиска помош поврзана со енергетскиот сектор (165 милиони евра доделени како директна поддршка во 2023 година, како и повеќе од 1 милијарда евра за секторот од 2000-та година),⁸ само 28% од испитаниците во Србија тврдат дека нивната земја треба повеќе да се потпира на Унијата кога станува збор за сигурност во снабдувањето. Покрај тоа, 29% веруваат дека ЕУ има негативно влијание врз енергетскиот избор на Србија, во споредба со само 13% кои имаат негативни ставови кон Русија. Проруските ставови исто така ги споделуваат и Србите од целиот регион (види Графикон 5).

Графикон 5: Потпирање на снабдувањето со енергија
(Србите во земјите од Западен Балкан)

Во поширока смисла, истражувањето констатираше дека 49% и 44% од испитаниците во Србија и Северна Македонија веруваат дека ЕУ бара премногу од нивните земји во однос на енергетските реформи (во споредба со 32% и 38% кои сметаат дека барањата се адекватни или дека се бара премалку). Ставовите на јавноста на Косово во врска со ова прашање се речиси подеднакво поделени (види Графикон б).

Графикон б: Проценка на барањата на ЕУ во врска со реформирањето на енергетскиот систем на земјите од Западен Балкан

Наодите од истражувањето веројатно покажуваат дека политиките на ЕУ не се целосно разбрани или поддржани во целиот регион. Со други зборови, ЕУ не успеа да води политика во регионот на начин што она што го пропишува ЕУ ќе бидат широко прифатени. Практиката на ЕУ на едноставно транспонирање на нејзините приоритети во енергетската политика на земјите од Западен Балкан се чини дека не ги решава главните политички загрижености во регионот, а кои се однесуваат на достапноста на енергијата и загадувањето на воздухот. Имајќи го предвид високото ниво на економска несигурност и енергетска сиромаштија во регионот, голем број на испитаници имаат перцепција дека ЕУ дека бара премногу, а нуди недоволна помош.

Интересно прашање кое вреди дополнително да се истражува е дали голем број на одговори на прашањата од истражувањето можеби ја одразуваат фрустрацијата на луѓето од барањата за пристапување во ЕУ. Ако е така, тогаш јавната поддршка за реформите кои се поврзани со енергетиката а кои се пропишани од ЕУ може да биде негативна поради закочениот процес на проширување на ЕУ со земјите од Западен Балкан.

Како резиме, иако јавноста од Западен Балкан ја поддржува зелената транзиција, таа има мошне искривен став за тоа која е природата на влијанието на надворешните актери врз енергетските реформи на нивните земји.

III. Студии на случај

Искривените перцепции на јавноста во врска со надворешното влијание врз енергетскиот сектор кои се детално наведени погоре укажуваат на постоење на еден критичен парадокс: силен притисок од јавноста за обновлива енергија е во коегзистенција со ограниченото признавање на фактот дека надворешните актери се тие кои ја попречуваат промената. Оваа контрадикторност е основа за три студии на случај на кои се потпираме во нашето истражување: руското влијание во Србија, кинеското влијание во Босна и Херцеговина и турското влијание на Косово.

Во секој од овие случаи, истражувачите на BiEPAG спроведоа сеопфатни теренски активности и се ангажираа со широк спектар на релевантни чинители, вклучувајќи претставници од индустријата, граѓанското општество, владата и меѓународните организации, како и со членовите на заедниците кои се директно погодени од странските енергетски инвестиции. Методологијата беше различна зависно од локацијата: во Босна и Херцеговина, истражувачите организираа тркалезна маса во Тузла и спроведоа интервјуа еден на еден. Во Србија и Косово беа избрани полуструктурирани интервјуа со цел да се добијат нефилтрирани информации и да се дојде до што е можно поголем број на соговорници. Овие примарни истражувачки напори беа дополнети со опсежно канцелариско истражување. Резултатите од секоја поединечна студија на случај неодамна беа објавени во три кратки документи за политики на BiEPAG.⁹ Во овој дел се фокусираме на пошироката слика и прикажуваме некои компаративни наоди од студиите на случај, кои може да се сумираат во три основни аргументи.

3.1 Локалните елити дејствуваат како „чувари на портите“

Во сите три студии на случај, улогата на локалните политички и бизнис елити има критично значење во посредувањето на странското влијание. Овие елити може да имаат корист од нетранспарентностите на деловните зделки и да им дадат приоритет на економските придобивки наместо на долгорочната одржливост. Соработката меѓу

9 *lić, Vujo, "Serbia's energy dilemma: Navigating geopolitical tensions, Russian ownership, and the path to renewable transition", Balkans in Europe Policy Advisory Group, October 2023. <https://biepag.eu/publication/serbias-energy-dilemma-navigating-geopolitical-tensions-russian-ownership-and-the-path-to-renewable-transition/> ; Djolai, Marika and Stratulat, Corina, "Geopolitics begins at home: Foreign Actors' Role in Bosnia and Herzegovina's Energy Sector", Balkans in Europe Policy Advisory Group, October 2023. <https://biepag.eu/publication/geopolitics-begins-at-home-foreign-actors-role-in-bosnia-and-herzegovinas-energy-sector/> ; Emini, Donika, "Kosovo's energy transition: Between privatisation and market liberalisation", Balkans in Europe Policy Advisory Group, November 2023 (forthcoming).*

странските инвеститори и локалните елити овозможува опстојување на странското влијание во енергетските сектори на земјите од Западен Балкан, обликувајќи ја на тој начин геополитичката динамика на транзицијата кон зелена енергија.

Ова е можеби најјасно во случајот на Босна и Херцеговина, каде што кинеските инвестиции пронајдоа свој основ благодарение на локалните лидери кои им дадоа приоритет на краткорочните економски придобивки наместо на еколошката и општествена благосостојба. Кинеските државни претпријатија честопати се вклучуваат во проекти на јаглен заедно со локални компании, заобиколувајќи ги на тој начин процесите на проверка и одобрување. Експертите со кои беше разговарано посочија дека овие договори се интегрирани во клиентелистички мрежи и се оркестрирани од политички партии со цел финансирање на нивните лични интереси. Овие локални актери овозможија создавање на едно попустливо опкружување во кое странските актери можат да ги користат изобилните природни ресурси на земјата.¹⁰

Слично на тоа, во Србија, руската доминација е олеснета преку локалните елити кои се вклучени во практиките на барање наем во енергетскиот сектор.¹¹ Иако ситуацијата во нафтениот сектор не е толку страшна како во секторот за гас - иако и двата сектори се под целосна контрола на руски сопственици - целокупната слика се карактеризира со недостаток на регулаторна контрола и примат на политички размислувања.¹² На Косово исто така има турски инвестиции посредувани преку локалните политички и бизнис елити. Концентрацијата на сопственост во рамки на турски конзорциум создава загриженост во врска со конфликт на интереси и го попречува воспоставувањето на конкурентен енергетски пазар.¹³

Улогата на локалното лидерство на чувар на портата влијае врз, и се манифестира преку, перцепциите на јавноста во однос на надворешните актери. Користејќи ги медиумите, локалните носители на моќ изградија позитивна слика за одредени трети сили која е инструментална во прикривањето на главните интереси на локалната и на странската елита и, дополнително на тоа, во прикривањето на еколошки штетните зделки од надзорот на јавноста. Во земјите од Западен Балкан, луѓето најмногу се информираат од локалните медиуми, при што 71% од испитаниците во нашата анкета ја наведоа телевизијата како извор на информации. Како резултат на тоа, нашите констатации покажуваат дека локалните елити и нивните медиуми кои се наклонети кон режимот имале клучна улога во обликувањето на јавната перцепција во однос на третите сили. Тие силно влијаат на наративот и го ограничуваат пристапот до информации кои би можеле да го оспорат постојниот статус кво.

10 Djolai, Marika and Stratulat, Corina, "Geopolitics begins at home", 2023.

11 Prelec, Tena. "The vicious circle of corrosive capital, authoritarian tendencies and state capture in the Western Balkans." *Journal of Regional Security* 15, no. 2 (2020): 167-98

12 Ilić, Vujo, "Serbia's energy dilemma", 2023.

13 Emini, Donika, "Kosovo's energy transition", 2023.

3.2 Влијанието на надворешните актери во енергетскиот сектор не е подеднакво

Надворешните геополитички играчи вршат различно влијание. Нивната улога не е подеднаква. Некои странски актери навистина имаат претежно негативна улога, како што е примерот со случајот со Босна и Херцеговина, каде што кинеските проекти покренуваат прашања поврзани со управувањето и влијанието врз животната средина. Сепак, и во тој случај, истражувањето открива дека локалните актери имаат клучно значење. Без нив, странското влијание би било многу помалку малигно.

Понатаму, важно е да се препознае тоа дека некои актери различно се однесуваат во различни сектори. Случајот со Србија покажува дека руската сопственост има посебен модел на однесување во секторите за нафта и гас. Во првиот сектор, фокусот е првенствено на профитот и на модернизацијата, со ограничено мешање во конкуренцијата. Спротивно на тоа, во секторот за гас, Русија доминира врз снабдувањето со гас, резервите и цевководите, со што ги попречува реформите и усогласувањето со стандардите на ЕУ.

Конечно, студијата на случај на Косово покажува дека вклучувањето на надворешни актери понекогаш може да доведе до подобрувања, но дека правилниот надзор, сепак, има клучно значење. Приватизацијата на енергетската дистрибутивна мрежа од страна на конзорциумот „Лима-Чалик“ ја подобри дистрибуцијата на електрична енергија, ги намали прекините на електрична енергија и ја зајакна енергетската безбедност, но сè уште покренува прашања во однос на практиките за набавки, транспарентноста на процедурите и влијанието врз јавниот буџет.

3.3. Блокадите на транзицијата и корупцијата работат заедно – но валканите пари можат исто така да бидат и „зелени“.

Студиите на случај покажаа дека пречките за енергетска транзиција и влијанието на корупцијата понекогаш функционираат заеднички. Сепак, погрешно е да се претпостави дека надворешните актери кои не се од западните земји се фокусираат исклучиво на фосилни горива кои создаваат високи емисии. Овие актери сè повеќе инвестираат во обновливи извори на енергија – да ги посочиме, како пример, напорите на „Гаспромнефт“ да се претстави себеси како „позелена“ компанија, или кинескиот притисок за ретки метали низ целиот свет.

Слично на тоа, „сивите“ практики кои честопати се поврзуваат со енергетските инвестиции во регионот не се сведуваат само на деловни потфати кои загадуваат, туку корупцијата може да се манифестира и во „зелени“ форми. Како што се зголемува значењето на придобивките од зелените проекти, ќе забележуваме дека е сè поголем бројот на политички поврзани актери кои се обидуваат да извлечат добивка од нив. Ова веќе се има случено во минатото и довело до сомнителни

влијанија врз животната средина (на пр. преку повластени тарифи, механизми кои се осмислени да ги забрзаат инвестициите во обновливи извори, мини хидроцентрали во Србија¹⁴). Затоа, од суштинско значење е проектите да не се „зазеленуваат“ само со цел да се избегне нивна контрола.

Накратко кажано, нијансираното разбирање на улогата на надворешните геополитички актери во енергетскиот сектор во земјите од Западен Балкан е од суштинско значење за да се увиди повеќеслојната геополитика на зелената енергетска транзиција - и да се започне со формулирање на соодветни политички мерки за одржлива зелена енергетска транзиција на регионот.

14 Dorđević, D., "Most money for EPS and companies connected to Nikola Petrović again", Center for Investigative Journalism of Serbia, 19 April 2019, <https://www.cins.rs/en/most-money-for-eps-and-companies-connected-to-nikola-petrovic-again/>.

Препораки

Како што може да се види од оваа дискусија во врска со актуелниот пејзаж на надворешни влијанија врз енергетската транзиција на земјите од Западен Балкан, справувањето со овие повеќестрани предизвици е нешто што бара постоење на една сеопфатна стратегија. И покрај тоа што отвораме серија на области кои се вредни за понатамошна анализа, нашите наоди посочуваат на клучната улога која ја имаат локалните елити, на различната природа на надворешните интервенции и на интеракцијата која постои помеѓу пречките за спроведување на транзицијата и корупцијата. Имајќи ги предвид овие сознанија, го презентираме следниов пакет препораки со цел ЕУ да може проактивно да придонесе кон одржлива и правична зелена енергетска транзиција во регионот.

ЕУ е потребно да го направи следново:

- > Да се започне со кампања на јавна дипломатија преку која ќе се објаснат придобивките од зазеленување на енергетскиот систем. Таа треба да биде таргетирана кон клучните целни групи како што се креаторите на мислење и на луѓето кои живеат во урбаните центри и кои се засегнати со лошиот квалитет на воздухот. Таа исто така треба да се потпира на онлајн платформи наместо на традиционални медиуми, кои најверојатно ќе бидат заробени од антиреформските елити.
- > Поттикнување на локалните организирани актери на граѓанското општество кои се залагаат за зелена енергетска транзиција во регионот преку поголема финансиска поддршка и посистематски консултации.
- > Порешително охрабрување на диверзификација на изворите на енергија со цел намалување на зависноста од јаглен, особено преку промовирање на обновливи извори на енергија, и да не се одложува воведувањето на Шемата за тргување со емисии, бидејќи јагленот треба да истиснува од пазарот.
- > Обезбедување финансиски стимулации со цел поддршка на либерализацијата на пазарот, рака под рака со транзицијата кон обновливи извори, поттикнувајќи ја на тој начин конкуренцијата и намалувајќи ги монополите. Потребно е да се доделат средства со кои ќе им се надомести на ранливите групи кои веројатно би биле негативно засегнати од маркетизацијата.
- > Да се бара поголема транспарентност и регулирање на странските инвестиции, особено во делот на пошироко спроведување на обновливите извори на енергија. Клучен приоритет треба да биде борбата против коруптивни практики кои се поврзани со зелените

инвестиции, како што е давањето привилегии на блиски и пријатели кои државата или регулаторите доделуваат дозволи, лиценци, поврзувања со мрежата и други поволности.

> Промовирање на регионалната соработка (во поголем обем, т.е., меѓу земјите од Западен Балкан и нивните соседи од ЕУ) во интерконекција со мрежата и прекугранични инвестиции во обновливи извори на енергија. Проблемот со наизменичното снабдување може да се реши на пошироко регионално ниво, а не на основа од земја до земја.

> Да се обезбеди потаргетирана поддршка за инвестиции во обновливи извори на енергија во регионот.

About us

The Balkans in Europe Policy Advisory Group (BiEPAG) is a joint initiative of the European Fund for the Balkans (EFB) and Centre for the Southeast European Studies of the University of Graz (CSEES) promoting the European integration of the Western Balkans and the consolidation of democratic, open countries in the region. BiEPAG is grounded in the values of respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights, including the rights of persons belonging to minorities. It adheres to values that are common to a society in which pluralism, non-discrimination, tolerance, justice, solidarity and equality between women and men prevail. It is composed of prominent policy researchers from the region and wider Europe with demonstrable comprehension of the Western Balkans and the processes shaping the region. Members are Florian Bieber (Coordinator), Bojan Baća, Matteo Bonomi, Dimitar Bechev, Srđan Cvijić, Marika Djolai, Milica Delević, Nikola Dimitrov, Vedran Džihić, Richard Grieveson, Donika Emini, Dejan Jović, Marko Kmezić (Assistant Coordinator), Srđan Majstorović, Jovana Marović, Zoran Nechev, Damir Kapidžić, Tena Prelec, Corina Stratulat, Nikolaos Tzifakis, Alida Vračić, Gjergji Vurmo, Natasha Wunsch.

<https://biepag.eu>

Contact: MILENA STEFANOVIĆ, Programme Manager
milena.stefanovic@balkanfund.org

The European Fund for the Balkans is a joint initiative of the Erste Foundation, Robert Bosch Foundation and King Baudouin Foundation that envisions and facilitates initiatives strengthening democracy, fostering European integration and affirming the role of the Western Balkans in addressing Europe's challenges. Its strategy is focused on three overarching areas – fostering democratisation, enhancing regional cooperation and boosting EU Integration. The EFB supports the process of affirming the efficacy of EU enlargement policy across the Western Balkans, improving regional cooperation amongst civil society organisations based on solidarity and demand-driven dialogue. It provides means and platforms for informed and empowered citizens to take action demanding accountable institutions and democracy. The focus is on continuous reforms of the policies and practices of the Western Balkans countries on their way to EU accession.

www.balkanfund.org

Contact: ALEKSANDRA TOMANIĆ, Executive Director
aleksandra.tomanic@balkanfund.org

The Centre for Southeast European Studies was set up in November 2008 following the establishment of Southeast Europe as a strategic priority at the University of Graz in 2000. The Centre is an interdisciplinary and cross-faculty institution for research and education, with the goal to provide space for the rich teaching and research activities at the university on and with Southeast Europe and to promote interdisciplinary collaboration. The Centre also aims to provide information and documentation and to be a point of contact for media and public interested in Southeast Europe, in terms of political, legal, economic and cultural developments. An interdisciplinary team of lawyers, historians, and political scientists has contributed to research on Southeast Europe, through articles, monographs and other publications. The centre regularly organizes international conferences and workshops to promote cutting edge research on Southeast Europe.

<http://csees.uni-graz.at/>

Contact: UNIV.PROF. DR. FLORIAN BIEBER

Professor of Southeast European History and Politics,

florian.bieber@uni-graz.at

This study has been supported by the European Climate Foundation. Responsibility for the information and views set out in this study lie with the author(s). The European Climate Foundation cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained or expressed therein.

European Fund for the Balkans 2023. All rights reserved. The views expressed in this publication are those of the author(s) alone and do not necessarily represent the positions or views of the European Fund for the Balkans.

